

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

MÄRGUKIRI

„Ajaloolise ehitusfondi ja kogukondlike tegevuste lõimimine riiklikesse valdkonnapoliitikatesse ning EL eelarveraamistikku 2028–2034“

1. Strateegiline paradigma muutus: elav pärandihaldus ja „pehmed tegevused“

Senine riiklik pärandipoliitika, mis on keskendunud kitsalt muinsuskaitsele ning füüsilisele restaureerimisele ja remondile, ei vasta tänapäevastele regionaalsetele vajadustele ega taga ehitusfondi säilimist. Analüüsi kohaselt on 32% Eesti ehitismälestistest avariilises või halvas seisukorras, ning riiklikud restaureerimistoetused katavad vaid tühise osa omanike vajadustest. Restaureerimise, remondi ja hoolduse eelarveline puudujääk tänase korralduse juures vaid suureneb.

EAHÜ poolse lahendusena **ülemineku objektikeskselt kaitselt elavale ja kohanevale pärandihaldusele (*heritage management*)**, kus füüsilise hoone säilimise eeltingimuseks on hoones toimiv vajaduspõhine tegevus ja kogukondlik kasutus otstarbeka funktsiooni näol.

Hoonete korrastamise kõrval on strateegiliselt võrdväärse kaaluga nn „**pehmed tegevused**“ ja **sisuarendus**:

Kogukondade sidusus ja vaimne tervis

Ajaloolised hooned toimivad kogukonnakeskustena, pakuvad ruumi seltsielule, vaimse tervise tugiteenustele, hingehoiule ja põlvkondade vahelisele suhtlusele, väärtusmaailma aluste kujundamisele.

Kogukonnapõhine mikro- ja elustiiliettevõtlus

Kohalike teenuste, käsitöö, traditsiooniliste oskuste ja kohapealse tootearenduse soodustamine (isetoimetulek), mis vähendab riiklike sotsiaaltoetuste vajadust ning säilitab ja elavdab kohalikku mitmekesist ettevõtlust. Säilib tööharjumus ja -oskused, tagab inimese rahulolu ja isetometuleku.

Piirkondlik atraktiivsus ja tootedisain

Kultuuripärandi sidumine turismitoodete arendamise, teenusedisaini juurutamise ning piirkondlike külastusmängudega.

2. Piirkondlik julgeolek, elanikkonnakaitse ja toidujulgeolek

Geopoliitilises olukorras ning maapiirkondade rahvastiku vähenemise tingimustes on ajaloolisel ehitusfondil kriitiline roll riiklikus julgeoleku- ja tsiviilkaitsestrateegias:

Elanikkonnakaitse ja kerksuskeskused

Kirikud, mõisad ja seltsimajad omavad suuri ruume, autonoomseid kütte- ja veelahendusi ning turvalisi keldrikorruseid. EAHÜ poolt koostöös Päästeameti, Kaitseliidu ja Naiskodukaitsega koostatud „*Mälestise omaniku kriisijuhend*“ tagab nende hoonete valmisoleku toimida kogukondlike varjumiskohtade ja varustuspunktidenä.

Toidujulgeolek ja traditsioonilised maaelu oskused

Maapiirkondade isetoimetulek ja toidujulgeolek sõltuvad asustustihedusest, maaharimise praktilisest oskusest ning kohalikest tarneahelatest. Traditsioonilise maatöö ja kohapealse

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

toidutootmise oskuste säilitamine ning noortele edasiandmine moodustab riikliku varustuskindluse aluse. Maapiirkondade isetoimetlekuvõimekus suudab tagada evakuatsiooni korral ka linnaelanike vastuvõtu.

Kodukohta jäämise õigus (*Right to stay*)

Euroopa Regioonide Komitee 2026. aasta seisukoha kohaselt on kohalike teenuste ja elujõulise elukeskkonna säilitamine põhieelduseks maaelu hääbumise pidurdamiseks ning iga kodaniku põhiõiguse – kodukohta jäämise õiguse – tagamisel. Ise toimetulev ja tegevustega hõivatud inimene on riigile lojaalne ja turvalisem julgeoleku garantii.

3. EL eelarveperioodi 2028–2034 riigiplaani raamistik

Vabariigi Valitsuse 15. septembri 2026. a otsus kiitis heaks riigiplaani esmase jaotusettepaneku. Arvestades, et regionaalarengu fookus on muudetud läbivaks põhimõtteks kõigi ministeeriumide tegevuses, esitama järgmised halduslikud ja finantsilised ettepanekud:

1. Valdkondadeülene ehk horisontaalne rahastamine

Pärandi säilitamist ja kogukondlikke tegevusi tuleb toetada ja rahastada diferentseeritult läbi kõigi asjaomaste ministeeriumide eelarverida (näiteks – võimalusel koondades vahendid ühe regionaalarengu fondi haldusalasse tagamaks tervikliku tulemini jõudmise).

2. Kogukonna juhitud kohaliku arengu (LEADER/CLLD) tugevdamine

Säilitada LEADER-tegevusrühmade iseseisev otsustusõigus ja tagada piisav eelarveressurss (mille esialgne maht 43,6 mln € ei ole eesmärgipäraselt jätkusuutlik ning vajab seetõttu lahendamist), et toetada kogukondade arengut, võrgustamist ning kohalikke algatusi, mikroettevõtlust ja olemasolevate hoonete kohandamist kogukonnateenusteks (tahte korral sidustada eelneva ettepanekuga nr.1).

3. Andmestike koondamine: Integreerida kultuurimälestiste andmestik riiklikusse Ehitisregistrisse (EHR) ning kehtestada selged, kriteeriumipõhistel väärtusklassidel (A kuni F) põhinevad reeglid ajalooliste, sh muinsuskaitse-aluste hoonete uuskasutusse võtmiseks.

4. Valdkondlikud lähtealused ja ootused ministeeriumide lõikes

Ametkondliku koostöö täpsustamiseks esitama ministeeriumide kaupa järgmised fookused, lähtealused ja oodatavad rakendusmeetmed:

Ministeerium	Valdkondlik fookus ja lähtealused	Oodatav meede / rakendus riigiplaanis 2028–2034
Siseministeerium (SIM)	Kogukondade sidusus ja koostöö, hingehoid, sotsiaalne turvalisus, mikroettevõtlus, elanikkonnakaitse ja tsiviilkaitseline kerksus.	Kirikute, mõisate ja seltsimajade arvestamine ametlike kerksuskeskuste ja varjumiskohtadena; EAHÜ kriisijuhendi lõimimine riiklikesse tsiviilkaitsekavadesse; kogukondliku turvalisuse ja mikroettevõtluse toetamine.
Sotsiaalministeerium (SOM)	Kohalike elanike hingehoid, vaimne tervis, sotsiaalne kaasatus, uued	Ajalooliste hoonete rakendamine vaimse tervise, sotsiaalse hoolekande ja pere-tugiteenuste

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

	hoolekande- ja kogukonnateenused, inimeste ligipääsetavus.	keskkonnana; sotsiaalse ettevõtluse toetamine; tervise- ja sotsiaalteenuste loimimise toetamine.
Haridus- ja Teadusministeerium (HTM)	Tööharjumuse ja traditsiooniliste maaelu/ehitusoskuste hoidmine (toidujulgeoleku vundament), kutseharidusreform, noorte väärtusruumi kujundamine.	Kultuuriloo ja väärtuskasvatuse toetamine. Traditsiooniliste maatöö-, käsitöö- ja restaureerimisoskuste õppe säilitamine kohapealsetes keskustes (Olustvere, Luua, Vana-Vigala, Räpina); mõisakoolide eripära arvestamine koolivõrgu planeerimisel.
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM)	Kultuuriturism ja siseturism, tootearendus, toote- ja teenusedisain, mikro- ja elustiiliettevõtlus, EHR registrite ühendamine.	Regionaalse ettevõtluse ja mikroettevõtluse toetusmeetmed; pärandipõhise turismi ja kohaliku toote/teenusedisaini arendamine; Ehitisregistri (EHR) ja muinsuskaitse andmestike ühendamine.
Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (REM)	Tasakaalustatud regionaalareng (markeriks ajaloolised keskused), LEADER/CLLD võrgustiku püsiv mudel, "Arukad külad strateegiad", kohalikud tarneahelad ja toidujulgeolek.	LEADER/CLLD kui kohalike kogukondade aktiivsusel põhinevate lahenduste arendamine, selleks iseseisva rahastusmudeli tagamine; kohapealse põllumajandusliku mikro- ja väiketootmise, toidutootmise ning tarneahelate vastupidavuse toetamine (Agri Prosperity Gap vahendid); piirkondliku mõju hindamise kriteeriumide kehtestamine.
Kliimaministeerium (KLIM)	Olemasoleva hoonefondi rekonstrueerimine kui säästev rohepööre tänastele ootustele vastavalt, CO ₂ jalajälje vähendamine, energiatõhususe spetsiifilised erisused.	Olemasolevate hoonete taaskasutuse eelistamine uusehitistele; ajaloolistele hoonetele paindlike energiatõhususe nõuete ja toetuste sätestamine; ligipääsetavuse ning säästva rekonstrueerimise meetmed. Ruumilise tervikpildi hoidmine.
Kultuuriministeerium (KUM)	Üleminek passiivselt kaitselt aktiivsele	Ajalooliste linnakeskuste tervikliku arendamise meede;

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

	pärandihaldusele (<i>heritage management</i>), mälestiste inventuur väärtusklassidesse, ajaloolised linnakeskused.	mälestiste kriteeriumipõhise inventuuri kiirendatud läbiviimine ja omanikke nõustava haldusmodeli juurutamine.
Kaitseministeerium (KAM)	Tsiviil-sõjaline koostöö (CIMIC), kultuuriväärtuste (sh era) kaitse kriisides, elujõuline asustatud tagamaa julgeoleku vundamendina.	EAHÜ omanike kriisijuhendi ja ajalooliste hoonete taristu loomimine riigikaitse- ja kriisiplaanidesse läbi CIMIC võrgustiku. Kogukondade iestoimetuleku ja -kaitsetegevuste toetamine.
Rahandusministeerium (RAM)	EL toetuste (riigiplaani) üldine koordineerimine, regionaalse tasakaalustatuse eesmärgi ja eelarveümbrikute rakendamine.	Regionaalse mõju mehhanismide (diferentseeritud toetusmäärad, piirkondlikud ümbrikud) kinnitamine Vabariigi Valitsuse tasandil.

5. Kokkuvõte

Esitatud ettepanekud tagavad, et Eesti ajalooline ehitusfond ja sellega seotud kogukondlik tegevusruum toimivad riigiplaani 2028–2034 elluviimisel regionaalse tasakaalu, sotsiaalse sidususe ning riikliku julgeoleku kordistajana. EAHÜ esitab omapoolsed seisukohad 17.novembril 2026. a toimuval ministeeriumide ümarlaual.

Märgukirja koostas

Tõnu Kiviloo

Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaua (EAHÜ) koordinaator

(Esindades Eesti Mõisakoolide Ühenduse, Eesti Mõisate Ühenduse, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku, Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku, Eesti Kirikute Nõukogu, Eesti Muuseumide Liidu, SA Eesti Vabaõhumuuseumi Maa-arhitektuurikeskuse, SA Virumaa Muuseumid Linnuste ümarlaua, ICOMOS Eesti)